

PRIČA O SULTANU ABDALI

I.

Negdje na Indu bijaše nekoć mala država, puna blaga i bogatstva, plodna žitkom i hranom. Ali je blago i bogatstvo, i žito i hrana bilo sve u staroga sultana Hajrudima. Star je bio i mudar sultan Hajrudim — od mudra koljena. Držao je blago i žito u svojoj ruci i dielio podanicima svakome po potrebi, a nikome do suviška, i tako nije bilo ni razkoši ni biede u onoj zemlji. U dvoru sultanovu bila tišina, i malo se o njemu znalo, i malo ga tko vidio, jer je on najviše bivao u starom perivoju i mislio o dobru svoje države. I o toj se državi malo znalo po svijetu, a podanici se tužili, da i ne znadu, e sultana imadu, samo što im susteže, što je njihovo.

No dođe vrijeme, i umre stari sultan Hajrudim bez mužka odvjatka; a narod se sastade na viećanje, koga da izabere nasljednikom.

— Ne ćemo od roda velikog ni plemenitog, niti ćemo od onih, koji su bili uz prijestolje Hajrudima, te

naučili, kako se susteže siromasima, što je njihovo. Izaći ćemo na križanje, pa koji nam siromah prvi naiđe, njega ćemo za sultana. Takav je od nas izašao i znat će, koji su nam jadi, i što nam treba.

A desilo se, da su na križanju sjedjela dva pastira: Abdala i Hafid, te razgovarala, što bi bilo, da se koji od njih dvojice stvori sultanom.

— Ja bih, — reče onaj, koji se zvao Abdala, — u zlato zaodjeo deve i slonove, sio bih na zlatno sedlo pod svilenim i grimiznim krovom, a uza me bi išla svirka na konjima vatrenim. Podanici bi po putovima, kud bih prolazio, sterali kadifu zlatom vezenu i padali nice od čuda i divote. I tako bih prolazio državom, da vide, e sultana imadu.

I drugi je hotio da kaže, što bi učinio, da mu je biti sultanom — al u to narod navre iz grada i izabere Abdalu sultanom. A Abdala povede druga svog Hafida, da mu bude vezirom.

Mladi sultan bijaše liep mladić, izvanredne snage, pa mu tako sreća njegova pomuti um.

Došavši u dvor starog Hajrudima nađe mu se, da su velike mramorne dvorane tihe i bez razkoši, i da je perivoj, u kom je samo jedna česma tekla između starih paoma — premalo sjajan za njega.

— Ovo nisu dvori za sultana Abdalu! — reče on. — Zazidajte im vrata! Ostavite ih, neka spavaju kao i stari Hajrudim. A meni, robovi, dižite palače, da se svojim sjajem sa suncem mjere. Neka u njima budu od suha zlata bezbrojne svjetiljke, da mogu stvoriti

dan u prkos noći — a neka u po dana mogu stvoriti u dvorima tamnu noć. Na svodovima dvorane da se uzdižu zvijezde i mjesec. Česme u perivoju nek teku kao duga, te neka se salievaju ožareni slapovi vode među pozlaćene čemprese. Hoće li tako dobro biti, Hafide? — upita vezira.

— Dobro će biti, svietli care, — reče Hafid.

I tako poče vladati mladi sultan i kušati dubinu svoga bogatstva u neviđenoj razkoši. Podanici gledali, čudili se i klanjali. Kudgod bi prolazio sultan sa sjajnom pratnjom svojom, padao narod nice.

A sultanu se još više smutio um, te zamislio on, da je Bog upro prstom u njega: zbog ljepote, zbog snage i zbog moći njegove, pa zaželio, da ga sav sviet vidi i zanaviek upamti.

Stoga mu se domala učini, da je sve, što bijaše učinio, premalo bilo.

Pa tako jedne večeri odredi razkošnu svečanost, na kojoj s brda, usred perivoja, padaše u slapovima rujna i plava i narančasta voda, a robinje, bez broja, ogrnute bielima velima sipale lišće suha zlata u slapove. Dolje je stajao narod opojen i lud od neviđene razkoši, klicao i obezumljen derao haljine u divljoj radosti, hvatajući na pregršti lišće od suha zlata, što mu ga je voda donosila.

Ali kad je sultan Abdala te noći pošao na počinak, reče on sam sebi: — I ovo nije ništa! Narod će se sutra vratiti svome poslu. Muževi će raditi polja, žene

će vezti, a djeca će provoditi svoje igre, kao da sultana i ne imadu. U koga je više zlata, opit će se medovinom i uživati bez mjere, al malo će se u pameti svojoj spominjati sultana. I opet ne će danju i noću pamtiti, da sultana imade!

Spozna dakle Abdala, da bi prije došao na kraj svom velikom bogatstvu, negoli će ga upamtiti u zahvalnosti oni, kojima je dobro činio. Pomisli stoga — ne će li se možda glasnije i trajnije zazivati ime mučitelja negoli ime dobročinitelja. Pa stoga od tog dana stade vladati okrutnošću i grozom.

Okrutnost njegova i muke, što ih je udarao na narod, bile su takove, da nikad, ni u snu ni na javi, podanici njegovi nisu ni časa zaboravljali vlast i moć njegovu. I otmjeni dvori i siromašne kolibe bile su pune i prepune straha — jer nije bilo prekršaja tako malena, da mu kazna ne bi bila najstrašnija. Zrno riže, uz koje gnjev sultana bijaše, bilo je teže na vagi nego život čovječji.

Kad muka i krv sterahu po cijeloj državi vapaj i jauk, pa kad daleko preko granice države puče glas o sultanu, tad sultan prije počinka zapita svog vjernog vezira Hafida: — Znade li sada vas sviet, da na Indu imade sultan?

— Znade, svietli care!

— A je li dobro tako, Hafide?

— Dobro je, care!

II.

Trajalo to mnogo i mnogo godina, tako te i sultan i vezir ostarjeli. Država je čudom Božjim radala uvijek nove podanike, koji su rasli u strahu i grozi i čekali sigurne muke svoje, a zapuštena zemlja još uvijek je hranila novo drveće, na kom je nove muke izmišljao slavohlepni sultan.

I uvijek je pitao sultan vezira:

— Je li dobro, Hafide?

A Hafid, odan slavohleplju sultanovu, odgovarao je:

— Dobro je, care!

Tako jednoga dana pođe vezir na zapovied sultanovu u kuću biednog Hasana, koji bijaše jučer poginuo pod šibama. Vezir je imao dovesti sam pred cara ženu Hasanovu, Fatimu, koja bijaše ljuto povriedila cara, plačući nad mrtvim Hasanom.

Kad je Fatima uočila vezira i vojnike, znala je, da ju čekaju i muke i smrt. Stala ona jecati i plakati i otimati se vojnicima naričući:

— Kako ću ostaviti nekaku djecu svoju?

Na to ustane sin njezin mali Mustafa i reče:

— Idi, majko, sultanu. Ako je tebi Bog rekao, da nas čuvaš, to je njima rekao, da čuvaju i tebe i nas. Nigdje ne možeš biti sigurnija od zla nego kod njih.

Kad je vezir čuo te rieči, iznenadi se i zamisli. Dugo je šutio, a onda zapovjedi vojnicima, da ostave Fatimu i da odu kući.

Kad su vojnici otišli, uputi vezir ženu, kako će uteći s djecom preko planine u drugu državu, a vezir ode sultanu i reče mu:

— Bolestan sam, care, pusti me, da počinem za tri dana, a Fatimu ne diraj, dok se ne vratim. Sam ću ti je dovesti.

Vezir ode u svoje dvore, zatvori se i zapovjedi, da nikoga ne puštaju k njemu za tri dana. I tako ostao za tri dana sam i razmišljao o riečima maloga Mustafe. Vezir bijaše već ostario, ta kako je bio bliže smrti nego u mladosti, to je i izbliže vidio, što će mu iza smrti trebati. A kako nije bio prvi u zemlji, to mu bilo laglje negoli sultanu dovinuti se pravdi.

Prošla tri dana, i vezir dođe pred cara. Kad on tamo, baš doglavnici, koji su već davno zavidjeli Hafidu za milost carevu, pričaju caru, kako je Fatima utekla s djecom i kako joj vezir bijaše ovo svjetovao.

— Nesretni Hafide, — dočeka ga sultan, — je li istina, što ovi kažu?

— Istina je, svietli care!

— A ja sam postavio mučila i izaslao vojnike, da traže Fatimu, i stavit ću je na muke, kojih još nije bilo. Je li dobro, Hafide? — upita groznim glasom sultan obezumljen od svog nepravednog života.

— Nije dobro, sultane! Ona je preko granice u drugom carstvu, i ne ćeš je naći.

— A zašto nije dobro, nesretniče? — Glas sultanov drhtao je od gnjeva.

— Nije dobro, jer sam se domislio po riečima jednog djeteta, da je krivo bilo, što smo radili za našeg života. Hajdemo, care, da popravimo, što smo skrivili, da dademo milost i da puštamo sve tamničare.

Sultan nije vjerovao svojim ušima, al onda pomisli, e je Hafid još bolestan i ne zna, što govori. Zato mu reče blago:

— Bolestan si još, Hafide! Idi kući i lezi, dok ti se pamet vrati. Ovo bolest iz tebe govori.

Ali vezir ne ode kući. On ostavi dvore svoje i čast vezirsku i ode među narod. Poče narodu pripovijedati, kako ga je Bog dozvao k pameti i kako ne će mirovati, dok ne okaje i ne popravi zlo, koje je pomogao činiti na narodu. Bilo je staraca, koji su se spominjali, kao i on, sultana Hajrudima, a Hafid je s njima dozivao narodu u pamet dobrotu i mudrost starog Hajrudima. Narod je bez straha počeo pred Hafidom plakati i tužiti mu jade svoje, i okupljao se oko njega, gdje god bi se pojavio. Kad je na to sultan Abdala počeo tražiti Hafida, da ga uhvati i baci u tamnicu, krio ga je narod i pazio po svojim kolibama kao svetca.

Sve grozniji i grozniji bivao je bies sultanov i sve strašnije muke, što ih je udarao na narod, da mu izda Hafida. Al ni u najstrašnijim mukama nije nikada nitko izlanuo, gdje se krije Hafid. — A u noći bi nanovo iza dvora starog Hajrudima Hafid sakupljao oko sebe narod, i svi bi slušali, kako im priča o pra-

vednosti i o mužu, koji je vladao za pravedna vladanja pokojnog sultana.

U to, jedne noći, novi vezir Jasim, čovjek kukavan i lukav, koji je bez odmora tražio Hafida, bane s vojnicima među narod u polju, uhvati Hafida i još mnoge s njime i baci ih u tamnicu.

III.

U ranu zoru iza te noći sjedio sultan Abdala na svom prijestolju od suha zlata, odjeven u grimiz i kadihu, al oči njegove sievahu groznije negoli oči lava nad plienom. Kraj prijestolja stajao lukav, ponizan i zloban kao guja vezir Jasim i zlorado se smiešio, kad su vojnici doveli svezana Hafida i vjerne njegove pred sultana na sud.

— Je li sada dobro, Hafide? — upita sultan plamteći očima.

— Dobro je, štogod od mene bude, care, jer sam mnogo kriv u životu svome. I tebi će tako biti! — reče Hafid bez straha i pogleda sultanu u oči.

Sultanu se smuti pred očima od gnjeva, boli i stida, gdje mu se Hafid tako suprotstavlja.

— Bacite ga natrag u tamnicu i dovedite ga sutra opet, dok smislim za njega muke, kakvih sviet nije vidio ni čovjek podnio. A tko od vas, doglavnici moji, izmisli još veće muke nego one, koje ja nađem, onome poklanjam milost svoju.

Te noći nitko nije spavao u dvoru carevu. Doglavnici mučili glave svoje, da izmisle što novo i nađu milost carevu, a robovi strepili i bojali se, što će biti od njih sviju, ako li Hafid razbjესni cara.

Svu noć se čulo, kako sultan teжkim koracima kroči po svojoj odaji, a kad se sunce dizalo, vidješe ga robovi, kako stoji do prozora. Kad je malo zatim u svem sjaju i razkoši stupio sultan u veliku dvoranu, da sudi Hafidu, nitko nije znao, što je doniela ova noć u njegovo okrutno srdce, i svi su strepili kao trske. Samo Jasimu su podrhtavale usne od zloradosti, dok se klanjao do zemlje sultanu.

Kad bje izveden Hafid, započe sultan Abdala s prijestolja govoriti. Lice mu bilo bliedo i upalo, a govoraše svečanim glasom:

— Slušajte vi svi, vjerni moji, rieči moje! Ne trebam savjeta vašega za muke Hafidu. Dosjetio sam se mukama i stravi, koje dosada još ljudski urn nije dosudio krivcu nijednome. Strašne će biti i prestrašne kao i krivnja njegova. Strepi, Hafide, i slušajte vjerni moji! — Onda nastavi sultan:

— Hafide, u velikih ćeš muka poginuti i izpod moje vlasti uteći ne ćeš. Ali ne ćeš znati, koje sam ti muke odredio. Ne ćeš znati, gdje će te zateći, i živjet ćeš ili godinu dana ili dan, dva dana ili možda još samo sat jedan i u toj velikoj stravi pred sigurnom pogibli, Razvezat ću sada verige tvoje, i ti ćeš misliti, da si slobodan. Idi! Raduj se slobodi svojoj, ako možeš! Moja

zapovied je odredila, a moje oko će paziti, da ne umakneš strašnoj kazni, pred kojom ćeš drhtati na svakom koraku, a ne ćeš je upoznati, dok te ne stigne. Kad se skloneš u džamiju od straha, koji će te posvuda dan i noć pratiti, ne ćeš znati, nije li iza vrata džamije postavljen onaj, koji ima da ti utisne nož u srdce. Kad utekneš u polje daleko, ne ćeš znati, nisam li baš tamo dao izkopati i prekriti rupu, u koju ćeš pasti među guje i guštere, da truneš za živa, a nitko da ne čuje zapomaganje tvoje. Kad ti djeca tvoja donesu jagoda, nemoj da ih jedeš! Jer sam možda neuku i malenu djecu tvoju dao lukavo navesti, da beru i otrovane jagode. Kad u večer legneš, kako bi počinuo izmoren od strave, ne ćeš znati, nisam li podsjekao gredu na kući tvojoj i nisam li baš tu noć odredio, da ti na prsa legne sav krov tvoj i da ti ne da dahnuti, dok ne umreš — jer ti si Hafide i dahom svojim kriv meni.

Govorio sultan, i sve bljeđa su bila lica njegova, i sve čudniji pogled njegov. Sve mirnije i jasnije bivale su oči Hafidove, kojima je gledao ravno u oči sultanu.

Kad je sultan prestao, ne bijaše čuti ni daha u dvorani.

Onda se javi Jasim. On je jedva suzdržavao zlo-radost svoju pa poče laskavim glasom:

— Veliki i moćni sultane! Izmislio si, što samo um i moć tvoja izmisliti mogu. Ali dopusti, da pitam:

koga ćeš izabrati, da bdi i pazi, da ne uteče krivac ovaj? Tko će odrediti dan i način muke i smrti njegove? Ako zapovjediš meni, vjernom sluzi svome, ja ću odano i — — —

— Ne, — prekine ga sultan obrativši se Jasimu strašnim pogledom. — Onaj, koji će bdjeti i paziti, da ne uteče krivac ovaj, onaj, koji će u neizvjestnosti i strahu držati svaki dan njegov i cijeli njegov život — to ne ćeš biti ti, podli i laskavi Jasime!

— A tko će biti taj? — jedva šapne Jasim.

— Strašne ti se čine muke, je l' Jasime, kojima sam zaprietio Hafidu! A nisi se dosjetio, kukavni zlobniče, da i ti, i ja, i svi mi idemo pod kaznom i mukama ovim kroz život! I da smo i mi krivci, koji ih zaslužujemo. Onaj, koji našu sigurnu, a neizvjestnu smrt i muke naše svaki čas drži nad nama uzdignute, koji bdi, da ne utečemo mi, krivci kratkovidni — to je Bog, i on će suditi Hafidu i sultanu Abdali. Bog, kojega sam noćas upoznao! — A tebi, Jasime, koji ne strepiš pred njim, nego preda mnom, sudit ću još ja! — Vodite ga, i neka padne glava njegova. — Ovo je posljednja odredba sultana Abdale.

Onda sultan sađe s prijestolja i reče Hafidu:

— Sjedi ovamo i vladaj, Hafide, jer si prije mene upoznao pravdu. — A meni otvorite zazidane dvore starog Hajrudima, da u njima i u tišini njihovoj do kraja proživim i domislim misli svoje, što su me noćas pohodile.

* * *

koga ćeš izabrati, da bdi i pazi, da ne uteče krivac ovaj? Tko će odrediti dan i način muke i smrti njegove? Ako zapovjediš meni, vjernom sluzi svome, ja ću odano i — — —

— Ne, — prekine ga sultan obrativši se Jasimu strašnim pogledom. — Onaj, koji će bdjeti i paziti, da ne uteče krivac ovaj, onaj, koji će u neizvjestnosti i strahu držati svaki dan njegov i cijeli njegov život — to ne ćeš biti ti, podli i laskavi Jasime!

— A tko će biti taj? — jedva šapne Jasim.

— Strašne ti se čine muke, je l' Jasime, kojima sam zaprietio Hafidu! A nisi se dosjetio, kukavni zlobniče, da i ti, i ja, i svi mi idemo pod kaznom i mukama ovim kroz život! I da smo i mi krivci, koji ih zaslužujemo. Onaj, koji našu sigurnu, a neizvjestnu smrt i muke naše svaki čas drži nad nama uzdignute, koji bdi, da ne utečemo mi, krivci kratkovidni — to je Bog, i on će suditi Hafidu i sultanu Abdali. Bog, kojega sam noćas upoznao! — A tebi, Jasime, koji ne strepiš pred njim, nego preda mnom, sudit ću još ja! — Vodite ga, i neka padne glava njegova. — Ovo je posljednja odredba sultana Abdale.

Onda sultan sađe s prijestolja i reče Hafidu:

— Sjedi ovamo i vladaj, Hafide, jer si prije mene upoznao pravdu. — A meni otvorite zazidane dvore starog Hajrudima, da u njima i u tišini njihovoj do kraja proživim i domislim misli svoje, štono su me noćas pohodile.

* * *

I tako bilo. A Hafid je vladao još mnoge i mnoge godine i popravio na sinovima zlo, što ga bijaše počinio na otcima. Narod je hvalio Boga, koji bijaše ganuo srдца vladara riečju djetetovom, a Bog, kao što to bijaše spoznao Abdala, držaše i nad priestoljem Hafidovim uzdignutu, a neizvjestnu smrt njegovu.